

АРИСТАРХ КРИЖАНОВСЬКИЙ – ДОСЛІДНИК РУКОПИСНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛІАНСЬКИХ МОНАСТИРІВ

Марія Кольбух

*кандидатка історичних наук, наукова співробітниця відділу рукописів
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0657-8033>

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2025-17\(33\)-9](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2025-17(33)-9)

На основі архівних і друкованих джерел подано біографію ієромонаха Чину св. Василя Великого о. Аристарха Крижановського. Відображено етапи його наукової діяльності, що засвідчують його становлення як історика та археографа. Подано аналіз його наукової роботи, що ґрунтувалася на основі спадщини галицьких василіанських монастирів. Відзначено співпрацю о. А. Крижановського з Науковим товариством імені Шевченка у Львові.

Ключові слова: Аристарх Крижановський, ієромонах, Чин св. Василя Великого, історія України.

Постановка проблеми. Ієромонах-василіанин Аристарх (Андрій) Крижановський свою душпастирську та науково-педагогічну діяльність провадив наприкінці XIX – початку XX ст. у Добромильському, згодом – у Крехівському та Святоонуфріївському у Львові монастирях, архівні матеріали з яких збереглися дотепер. Зокрема, і документи про життєвий шлях і наукову працю о. Аристарха, які доповнюють уже відому інформацію про нього в друкованих джерелах [1, с. 3; 2; 7, с. 507].

Метою статті є огляд життєвого шляху та наукової діяльності о. Аристарха Крижановського на основі аналізу друкованих праць із залученням **архівних джерел** – документальних матеріалів монастирів, у яких перебував отець, і, які на основі рішень капітули ЧСВВ 1906 р. [1, с. 3–4] та Крестинопільського собору 1909 р. [14, арк. 110 зв.; 15, с. 360] з метою їхнього належного зберігання

були передані до Святооунуфріївського монастиря у Львові, де для них виділили спеціальне приміщення. У ньому з давніх рукописних книг та архівних документів із василіянських монастирів було створено Центральний василіянський архів і бібліотеку у Львові [4, с. 83], а після ліквідації василіянського чину їхні фонди перемістили до двох установ. До філії Бібліотеки АН УРСР у Львові (тепер – Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника) надійшли рукописні книги та частина архівних документів (наприкінці 1940-х рр. у відділі рукописів із них сформований фонд 3 – «Збірка василіянських монастирів», який у 1990-х рр. перейменований на фонд «Бібліотека та центральний василіянський архів у Львові») [3, с. 130]. Більшість архівних документів, що засвідчують діяльність василіянських монастирів, потрапили до Центрального державного історичного архіву у м. Львові, з яких створений фонд 684 («Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів») [27, с. 234]. Така ж доля спіткала і документальні матеріали, пов'язані з життям і діяльністю о. Аристарха Крижановського, які розділені між цими двома установами.

Об'єктом дослідження є наукова робота о. А. Крижановського в галицьких василіянських монастирях.

Методологія. У дослідженні застосовано історико-біографічний метод, що дало можливість проаналізувати життєвий шлях о. А. Крижановського, вказати на його особистісні якості, соціальний стан та зовнішні чинники, які вплинули на його життя і діяльність. Використано також загальні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та спеціальні (хронологічний, історико-критичний, історико-генетичний).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Про науково-педагогічну діяльність ієромонаха Аристарха Крижановського відомо передусім завдяки його співпраці з членами Наукового товариства імені Шевченка, які у своїй дослідницькій роботі неодноразово послуговувалися збереженими у монастирях давніми пам'ятками, а обителі на їхнє прохання всіляко цьому сприяли. Тісні контакти з ними налагодив о. Аристарх, який виконував обов'язки бібліотекаря спочатку в Добромільському, згодом – у Крехівському і Святооунуфріївському у Львові монастирях. Через це співробітництво першу інформацію про життєвий шлях ієромонаха Аристарха

Крижановського та характеристику його наукової діяльності отримуюємо завдяки голові товариства – Михайлові Грушевському, який 1905 р. на сторінках «Записок Наукового товариства імені Шевченка» помістив некролог у зв'язку з передчасною смертю ієромонаха Аристарха [2]. Саме цю інформацію про о. Аристарха використовують дослідники діяльності Чину святого Василя Великого в Україні [1, с. 3; 7, с. 507]. Подаючи аналіз дослідницької співпраці василіянського чернецтва Руської провінції з Науковим товариством імені Шевченка, О. Дух зазначив, що А. Крижановський був «першим і тривалий час єдиним ченцем ЧСВВ, який друкувався на сторінках «Записок НТШ» [7, с. 507]. М. Грушевський висловив сподівання, що наукову діяльність, яку розпочав о. Аристарх, підтримають його брати по ордену [2, с. 9]. Дослідник василіянського чину о. М. Ваврик наукову працю о. Аристарха вважав передвісником виникнення академічного неперіодичного видання «Записки Чину св. Василя Великого» [1, с. 3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Народився Андрій Михайлович Крижановський 10 грудня 1877 р. у с. Дубляни повіту Самбір (тепер селище у Самбірському районі Львівської області) у сім'ї працівника залізниці. Початкову освіту здобував спершу у місцевій школі, згодом у Перемишлі, де закінчив п'ять класів шестирічної школи. З 1890 р. навчався в українській Вищій чоловічій гімназії в Перемишлі, в якій закінчив три класи. Обірвавши гімназійне навчання, 3 вересня 1893 року в шістнадцятирічному віці вступив до Добромиського монастиря, де вивчав філософію, теологію та самотужки – історію. У цій обителі 3 березня 1894 р. склав перші монашій обіти, а 21 квітня 1895 р. – вічні обіти та прийняв чернече ім'я Аристарх [8, арк. 96, 151]. Ієрейські свячення він отримав від Митрополита Андрея Шептицького 29 квітня 1901 р. у кафедральній церкві Св. Георгія (Св. Юрія) у Львові [23, арк. 15] після того, як єпископ Перемишльський, Самбірський і Сяноцький Костянтин Чехович 20 квітня 1901 р. дав дозвіл Аристарху Крижановському на прийняття сану пресвітера, адже спочатку перешкодою для цього була недостатня кількість років відповідно до встановленого вікового цензу [23, арк. 11].

Завдяки особливому зацікавленню історією василіянського чину Аристарху Крижановському доручили викладати історію в новіціаті

Добромильського монастиря. Вже 24 квітня 1898 р. тут він отримав ступінь професора-емерита¹, але через непридатність приміщення Добромильського монастиря для проживання 1902 р. о. А. Крижановського разом з іншими братами перевели до Крехівського монастиря, де він виконував ті ж обов'язки. Однак за станом здоров'я у 1904 р. ієромонаха Аристарха звільнили з викладацької роботи, він переїхав до Львова, щоби займатися наукою, описувати рукописну збірку Святоонуфріївського монастиря. Проте через хворобу в лютому 1905 р. змушений був залишити роботу і повернутися до Крехова. Помер 11 листопада цього ж року в Крехівському монастирі.

Крім викладання історії, А. Крижановський ще у Добромильському, Крехівському та Святоонуфріївському у Львові монастирях виконував також обов'язки бібліотекаря та паралельно вів пошуки по архівах і бібліотеках галицьких василіянських монастирів, збирав та копіював матеріали до історії чернечого ордену – Чину св. Василя Великого. З цих документів він планував укласти серію рукописних збірок під назвою “*Monumenta Ord. S. Basilii M. congregationis ruthenae [...] Collectio Aristarchi A. M. Krzyżanowski, Ord. S. B. M.*” («Пам'ятки Ордену Святого Василя Великого Руської конгрегації»).

Перший том цієї серії датований 1899 р. під назвою “*Collectio Diversarum Litterarum, quae Historiam Ord. S. Basilii M. illustrant*” («Збірка листів до історії Чину св. Василя Великого»)² [10, арк. 2]. Він містить 101 документ на 85 арк.³, скопійований у придбану в канцелярській фірмі Яна Фішера у Кракові записну книгу формату фоліо (33,8 × 25 см), оправлену в картон, обтягнену зеленим дерматинном. Документи о. Аристарх вписував у процесі виявлення в бібліотеках та архівах Бучацького, Добромильського, Лаврівського, Кристинопільського, Крехівського, Підгорецького, Почаївського, Сатановського, Святоонуфріївського у Львові, Унівського

¹ З латин. *emeritus* – заслужений.

² Вперше про його зберігання у збірці «Бібліотека та центральний василіанський архів у Львові» повідомила Т. Гуцаленко [3, с. 141], згодом археограф М. Капраль подав у примітках до видання некролога о. А. Крижановському у 50-томному зібранні творів М. Грушевського [2, с. 717].

³ Очевидно, заплановане було продовження збірки, адже загальний обсяг цієї записної книги складає 192 арк.

василіянських монастирів. Кожен документ він подав у такій послідовності: 1) заголовок до тексту⁴, порядковий номер, місце і дата створення документа та назва (латинською мовою); 2) копія тексту документа з наявними місцем, датою створення та підписом(-ами) автора(-ів) документа (мовами оригіналу: латинською, польською, українською); 3) примітки до тексту латинською мовою – місце зберігання оригіналу (без вказівки шифру та номерів аркушів), подекуди коментарі до тексту, наявність публікацій.

Основу збірки “*Collectio Diversarum Litterarum, quae Historiam Ord. S. Basilii M. illustrent*” складають переписані тексти надісланих до василіянських монастирів різноманітних листів (звідка – відповіді на них) за 1617–1882 рр. (часто переписаних із монастирських хронік, меморіалів) з підписами ієрархів унійної Руської митрополії – митрополитів Київських, Галицьких та Всієї Руси Велямина Рутського, Гавриїла Коленди, Кипріяна Жоховського, Филипа Феліціана Володковича, єпископа-кондюктора Рафаїла Корсака, митрополита Галицького Григорія Яхимовича; Холмських єпископів Порфирія Важинського та Максиміліяна Рила, а також обіжники василіянських протоігуменів Руської (Галицької) провінції Найсвятішого Спасителя – Онуфрія Братковського, Якова Загайського, Інокентія Матковського, Модеста Мацієвського, Доротей Михальського, Йосифа Моргулеця, Климентія Сарницького, Віктора Старожинського; листи ігуменів Еміліана Коссака, Лева Заславського та Анастасія Пйотровського, візитатора галицьких монастирів єпископа Пряшівської греко-католицької єпархії Йосифа Гаганця, закарпатського письменника о. Олександра Духновича, державного і політичного діяча Вацлава Петра Жевуського, епістолярій із Конгрегації Поширення Віри в Римі тощо. За тематикою – це матеріали про діяльність чернечого ордену Святого Василя Великого Руської провінції, його реформи. Листи містять також інформацію з історії Добромільського, Дрогобицького, Крехівського, Лаврівського, Св. Георгія у Львові та ін. галицьких василіянських монастирів, Лисянського (Черкаська обл.), василіянського монастиря у Варшаві, про теологічні студії, шкільництво в монастирях, про ліквідацію монастирів, Уманську трагедію, Греко-католицьку духовну семінарію у Відні, канонізацію св. Йосафата тощо.

⁴ Підкреслював.

На цій рукописній збірці наявні відтиски фіолетовим чорнилом двох штампів – архіву отців-василіян у Львові та круглої форми «Бібліотека оо. Василіан Львів» [10, арк. 1], які засвідчують місце її перебування у першій половині XX ст. та причину передання до філії Бібліотеки АН УРСР у Львові.

Інші ж списки документів⁵, скопійовані Аристархом Крижановським, які остаточно не були сформовані в окремі книги, потрапили до Державного історичного архіву України, м. Львів, де з них створено окрему справу обсягом 95 аркушів [21]. Наявні у ній титульні аркуші запланованих збірок, копії документів до історії Чину св. Василя Великого засвідчують, що ієромонах Аристарх готував ще декілька томів. Зокрема, два з них, які також датовані 1899 р. – “*Documenta ord. S. Bas. M. A*” [21, арк. 64] та “*Documenta ord. S. Bas. M. B*” [21, арк. 83]. До першого тому увійшли 13 документів за 1681–1882 рр. [21, арк. 63–79], до другого – список праці о. Симеона Ципріяновича “*Epithome qualis status Religionis Basilianae in Lithuania ac Russia. Idem quails Transactio cum Ill[ustriss]imis D[omi]nis Metropolitanis fuerit breviter Describitur*” [21, арк. 84–88], текст якої о. Аристарх Крижановський виявив у бібліотеці Добромильського монастиря [11, арк. 1–4; 16, с. 219–220]. Ще одну копію цієї праці (перекреслену червоним олівцем), здійснену о. Аристархом, поміщено на початку справи [21, арк. 4–6 зв.], де після скопійованого тексту документа знаходимо нотатки ієромонаха Дам’яна Богуна⁶: «звернути увагу на чергу протоархимандритів, поплутану в істориків. Це Epithome написав о. Симеон Ципріянович, арх[имандрит] супрасльський по 1698 р., про автора згадує *Relatio de Congregatione Suprasliensi. Epitome, Relatio, Congregatio generalis Leopoliensis, Dubnensis, Breslensis I, II, III ...*” [21, арк. 6 зв.].

Окремий том, очевидно, мав містити матеріали щодо діяльності генеральних капітул ЧСБВ, адже наявні копії документів Аристарха Крижановського стосовно шести капітул: 1) історія недійсної Супральської капітули 1665 р. (“*Synopsis Congregationis Generalis Ord. S. B. M. Suprasliae peractae anno 1665*”) [21, арк. 7–7 зв.];

⁵ Один із документів зберігається у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 3. Од. зб. 116а.

⁶ Він, імовірно, впорядковував доробок А. Крижановського, адже впродовж певного часу (1944–1945 рр.) виконував обов’язки бібліотекаря у Центральному василіянському архіві і бібліотеці у Львові [9, с. 27].

2) протоколи Львівської капітули 1739 р. про об'єднання українських василіян в одну конгрегацію [21, арк. 8–10 зв.], 3) протоколи Дубенської капітули 1743 р. [21, арк. 10 зв.–26], 4–6) протоколи Першої, Другої та Третьої Берестейських капітул (1747, 1751 та 1759 рр. [21, арк. 26–34 зв.]. До сформованої в архіві справі додані копії документів, які не ввійшли в попередні збірки [21, арк. 48–63].

Праця ієромонаха Аристарха над історією Чину св. Василя Великого не пропала безслідно, вона викликала зацікавлення поціновувача рукописної спадщини, бібліотек та архівів, першого протоігумена відновленого василіянського чину Платоніда Філяса, який також прийняв монаші обіти в Добромисьькому монастирі. Він уклав хронологічний покажчик усіх скопійованих о. Аристархом документальних матеріалів [25, арк. 1–1 зв.].

Ще одна рукописна праця о. Аристарха Крижановського, датована 1900 р., має назву “Miscelanea” [5]. У ній є списки виявлених у василіянських архівах матеріалів до історії та культури України: виписки про події до історії Коліївщини 1768 р. з Хроніки Кристинопільського монастиря [26, арк. 44–58 зв.]; текст пісні польською мовою про св. Йосафата, автором якої є ігумен Більського монастиря о. Тимофій Щуровський (1811 р.) та віднайдені між паперами історика, краєзнавця-василіянина Варлаама Компаневича пісні «Волинська Дума»; вірш про родину Красіцьких пароха в Добромилі о. Максиміліяна Вишовського; текст дарчого напису 1722 р. ієромонаха Василя, старця Києво-Печерської Лаври на книзі «Діяння апостольські» (Київ, 1695), яку він подарував церкві села, в якому народився – Лінина Мала на Самбірщині; лист Еміліяна Коссака малярю Юліушу Коссаку 15 грудня 1862 р. тощо.

Отже, під час збирання документів до історії василіянського чину в Україні А. Крижановський натрапляв і на документи, що висвітлювали окремі події з історії України. Скопіювавши їх і не маючи змоги через різні життєві обставини підготувати до друку, він їх переслав Михайлові Грушевському для публікацій у «Записках НТШ». М. Грушевський, щоб підтримати молодого дослідника та заохотити для подальшої наукової роботи, ці документи опрацьовував і готував до друку з надією, що А. Крижановський «потрапить виробитися на цінного археолога, історика. Рідкі для нашого монашества інтереси» [2, арк. 9].

Переїхавши до Львова, ієромонах Аристарх Крижановський також планував підготувати археографічні описи рукописів бібліотеки монастиря св. Онуфрія у Львові, для чого звертався за порадами до членів Наукового товариства імені Шевченка. Вони не лише підтримали його ініціативу, а й пообіцяли опублікувати працю у «Записках НТШ», співробітником яких він був, адже неодноразово надсилав до друку копії цінних документів з історії України, віднайдених в архівах василіянських монастирів Галичини. Зокрема, у бібліотеці Краснопуццанського монастиря він знайшов і подав до друку збірку документів львівського арциєпискупа Яна Андрія Прохніцького до історії роду Бибельських, а в архіві Кристинопільського монастиря виявив матеріали до історії Коліївщини – листи Лева Заславського та меморіальні записки Корнилія Срочинського в Хроніці Кристинопільського монастиря 1766–1788 рр. [26, арк. 44–58 зв.]. До скопійованих о. Аристархом текстів Михайло Грушевський підготував вступні статті й опублікував ці джерела у 48 і 57 томах «Записок НТШ» [17; 18].

А. Крижановський цікавився й кириличними рукописними книгами. Його підпис, датований 25 червня 1899 року, фігурує на останньому аркуші книги з бібліотеки Добромильського монастиря – праці Гавриїла Домецького «Цвічене всегдашнее монастырское» 1683 р. [6]. Його він поставив поруч із записом історика, колекціонера Антонія Степановича Петрушевича [6, арк. 32]. Запис є свідченням зацікавлення о. Аристарха як автором твору – архимандритом московського Симонового монастиря, вихідцем з України, так і, очевидно, укладом чернечого співжиття у викладі Г. Домецького.

1904 р. о. Аристарх Крижановський у т. 62 «Записок НТШ» опублікував невелику, але цінну археографічну статтю «Руська “кройника” з XVII в.» [19], яка складається з передмови та тексту літописних заміток, виявлених на сторінках кириличної рукописної книги, що тепер зберігається у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника [12]. Це – збірка середини XVII ст., написана скорописом однією людиною, до складу якої входять копії стародруків як окремих книг (зокрема 2/3 книги складає «Лимонар» Іоана Мосха (Київ, друкарня Спиридона Соболя, 1628 р.), а також текст твору Захарії Копистенського «Омїлія албо казанье на роковую память [...] Євфимія Плетенецкого» (Київ, друкарня

Лаври, 1625), так і окремих статей, зокрема зі Служебника (Вільно, 1617) тощо.

У цій рукописній збірці поміщено дві невеликі літописні статті (записки). В одній із них: «Лѣта ѿ сотворѣнїа мирѣ, литописца во кра(т)цѣ избран(н)їи» [12, арк. 148 зв.], що починається: «ѿ Адама до потопа, лѣтъ ѿсѣмѣ [2249]» – і до 1608 р. – (смерті Костянтина Василя Острозького [11, арк. 148 зв.–149 зв.]), подані короткі факти з історії християнства, цікаві для автора записів, зокрема, про хрещення Русі, прийняття християнства поляками тощо. У наступній статті: «Инь кройн[и](к)[а] ѿ Ро(ж)[дества] Х[ристо]ва дла памѣти списана бысть» – непослідовні лаконічні літописні записи охоплюють події від 1494 р. до 1648 р. [12, арк. 149 зв.–150 зв.]. У них відображені воєнні події в Україні, роки панування королів, астрономічні (поява комети) та метеорологічні записи, природні лиха: сніг, землетрус, сарана, дорожнеча через померзле збіжжя, мор, пожежа. Наприклад: «ѿ Бѣковинѣ во(и)на. аѹчд» [1494 р.] [12, арк. 149 зв.], «ѿ Сѣрѣта бы(т)ва была аѹлг» [1533 р.] [12, арк. 149 зв.], «Бѣзинѣ ѣгорскы(и) замокъ Перѣнѣ розби(л), аѹои. [1578 р.]. Того(ж) рокѣ с по[н](д)[ѣ]лка на вто[ро](к) свѣтлыи зѣмля тѣасла ѿ Илвова на пѣ(т) миль» [12, арк. 150]. Ієромонах Аристарх проаналізував кожен запис і подав їх у хронологічній послідовності та звернув увагу на недостовірність дат у двох випадках: Хотинській битві й так званій «війні кокоша».

Аристарх Крижановський розмірковував над походженням літописних записок, зазначивши, що, можливо, оригіналом служили історичні записи, зібрані з різних рукописних книг, або виписки з досі невідомого або втраченого літопису. Він дійшов висновку, що найціннішими у цьому тексті є деталі, свідком яких був сам автор записок, бо інша інформація – вже відома. А це – відображені факти про події 1646–1648 рр., за якими спостерігав сам автор літопису. Ці записи розлогіші і вказують на місце перебування їхнього укладача: «Кро(л) по(л)скы(й) Владисла(в) бы(л) ѿ Львовѣ з' кролевою. и во(и)ска великїи ишли, розмаиты(х) ц[а]рѣ(й). и швѣ(д)цкы(и) лю(д), м[ѣ]с[ц]а сѣ(п)[тембри]а и гѣрманѣ того(ж) року померѣ аѹмс [1646]» [12, арк. 150 зв.]; «Кро(л) полскы(й) Владиславъ помер(р) ро(к) аѹми [1648 р.]: Того(ж) року во(и)на с козаками ве(л) была, и побили козаки лѣхо(в)» [12, арк. 150].

У передмові до тексту «Кройники» о. А. Крижановський подає цінні відомості до історії самої рукописної книги [19, с. 1–2]:

1) Установлює рік створення рукописної книги – 1648 р. Його автор дослідження помітив на титульному аркуші до списку стародруку, а також зауважив, що останній літописний запис про смерть польського короля і Великого князя Литовського Владислава IV Вази закінчується цим же роком. Потрібно сказати, що таке датування підтверджують філіграні на папері рукописної книги – Голова бика. Подібне зображення є в альбомі Каманіна та Вітвицької № 1201 (1644 р.) [13].

2) Встановлює час видання стародруку, списаного першим, і який складає основну частину тексту книги – 1628 р., адже на титульному аркуші вказана інша дата.

3) Зазначає, що аналізована рукописна книга належить Крехівському монастирю. Інший же дослідник літописних записів у Галичині історик А. С. Петрушевич, який із цих літописних записок зробив п'ять витягів про історичні події 1608, 1615, 1644, 1646, 1648 рр. та подав у «Сводной Галицко-русской летописи» за 1600–1700 рр. [24, с. 34, 50–51, 95, 100, 102], вказав на походження пам'ятки з Святоонуфріївського монастиря у Львові та зазначив, що укладачем та переписувачем рукописної книги й автором літописних записок є львівський монах.

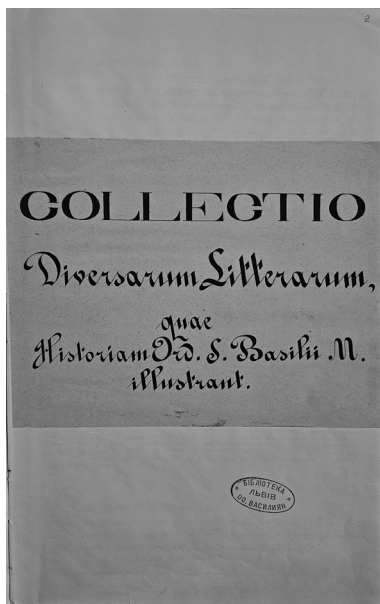
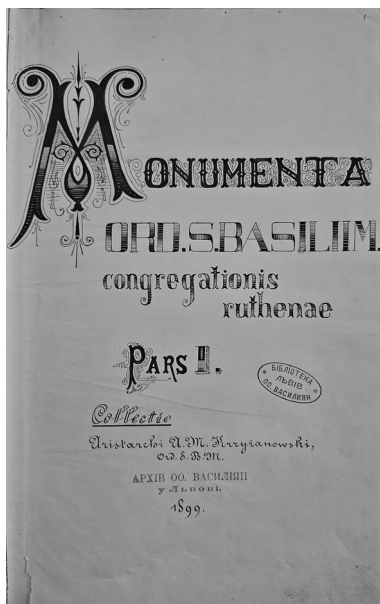
4) Ставить питання про походження авторства літописних записок. Спираючись на авторитетність А. С. Петрушевича, о. Аристарх безпідставно вважав, що переписувачем, укладачем книги та автором літописних статей був невідомий чернець Крехівського монастиря. Проте наявність у монастирі книги не означає, що саме в ньому її було створено. Та й запис XVIII ст. латинською мовою на нижньому полі арк. 1 засвідчує про перебування її у Верхратському монастирі, після закриття якого її, очевидно, на початку XIX ст. передали до Крехівського монастиря разом з іншими монастирськими речами, зокрема з відомою чудотворною іконою Матері Божої Верхратської. Цікаво, що на першому аркуші збірки є й запис про належність його Святоонуфріївському монастирю у Львові, де їй присвоїли інвентарний номер “XLIX”, що підтверджує перебування впродовж деякого часу цієї пам'ятки у львівському

монастирі, в якому з нею працював А. С. Петрушевич і у своїй праці вказав на її львівське походження. Однак збірник знову повернули до Крехова, де він перебував у 1902–1904 рр. і де його виявив ієромонах А. Крижановський.

Опубліковану статтю о. Аристарха Крижановського використав відомий історик Іван Крип'якевич у своєму дослідженні «Літописи XVI–XVIII ст. в Галичині» [20]. Ці літописні записки назвав «Крехівська “Кройника”», подав їхню характеристику та порівняв із т. зв. Львівським літописом, вказавши на спорідненість у тексті, і дійшов висновку: «поки що залишається прийняти, що існував якийсь невідомий нам третій літопис, яким користувалися автори Львівського літопису і “Кройники”» [20, с. 69]. Вичерпнішу думку висловив сучасний дослідник українських літописів Юрій Мицик, який вважає, що це «скорочена редакція Острозького літописця» з доповненням спостережень автора «Кройники» [22, с. 69].

Археографічна стаття «Руська “кройника” з XVII в.». ієромонаха Аристарха Крижановського – перша й остання друкована праця, яка побачила світ і засвідчила зростання автора як науковця – історика й археографа. Проте його наукові старання і плани, як і життя, перервала важка хвороба – помер у 28 років. Причиною його підірваного здоров'я, очевидно, були непридатні для проживання умови в Добромільському монастирі.

Висновки. Ієромонах Аристарх Крижановський завдяки особливому зацікавленню історією України та, зокрема, Чину св. Василя пройшов шлях від пошуку, збирання та копіювання віднайдених у чернечих обителях рукописних документальних джерел до їхнього опрацювання та опису, публікацій документів та написання археографічної статті. Хоча через несприятливі життєві обставини та коротке життя він не зміг повною мірою втілити свої задуми, розкрити свій потенціал, проте його наукова діяльність стала прикладом для наслідування співбратів по чину, які продовжили і розвинули його починання на науковій ниві. Це отці-василіяни – Платонід Філяс, Йосафат Скрутень, Роман Лукань, Атанасій Великий, Ісидор Патрило, Атанасій Пекар, Іриней Назарко та інші.

Збірка документів з історії Руської провінції ЧСБВ. Т. 1.
 Титульні аркуші // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп.
 Ф. 3. Од. зб. 116. Арк. 1, 2

1. Ваврик М., о. До постановня першої серії «Записок Чина св. Василя Вел. (1924–1948)». *Analecta Ordinis S. Basilii Magni = Записки Чина св. Василя Великого*. Секція II. Romae. 1974. Т. IX (XV), вип. 1–4. С. 1–18.

2. Грушевський М. Аристарх Крижановський. Некрольог. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1905. Т. 68, кн. VI. С. 8–9 ; передрук: Грушевський М. Твори : у 50 т. Львів : Світ, 2005. Т. 7 : Серія «Історичні студії та розвідки (1900–1906)». С. 593–594, 717.

3. Гуцаленко Т. Бібліотека та центральний василіанський архів у Львові. *Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 20–21 верес. 1996 р. Львів, 1999. С. 128–149.

4. Гуцаленко Т. Бібліотеки василіанських монастирів. *Наукове товариство імені Шевченка* : енциклопедія. Львів, 2014. Т. 2 : Бібл.–Вес. С. 77–84.

5. Добірка пісень, віршів, уривків з монастирських літописів, складена А. Крижановським («Miscelanea»). 1900 р. // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 684. Оп. I. Спр. 1703. 12 арк.

6. Домецький Г. «Цвічене всегдашнее монастырское». 1683 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 3. Од. зб. 1293. 32 арк.

7. Дух О. Василяни в дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка (Чин святого Василя Великого, ЧСВВ). *Наукове товариство імені Шевченка* : енциклопедія. Львів, 2014. Т. 2 : Бібл.–Вес. С. 506–513.

8. Екзаменаційна книга кандидатів до новіціату Добромильського монастиря, що містить персональні дані та кваліфікацію претендентів (“*Liber Examinum Admittendorum ad Novitiatum Consinens Aspirantium Metricus et Idoncitatem Juxta ...*”). 1771, 9 серпня – 1903 рр. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 3. Од. зб. 426. 258 арк.

9. Заведюк Д. Отець Дам’ян Григорій Богун, ЧСВВ – протоігумен Провінції отців василян в Україні (1973–1987). *Місіонар* : укр. християнський часопис. 2009. № 1. С. 24–28.

10. Збірка документів з історії Руської провінції ЧСВВ (“*Monumenta Ord. S. Basilii M. Congregationis Ruthenae. Pars I : Collectio Aristarchi A. M. Krzyżanowski, Ord. S. B. M. 1899. Collectio Diversarum Litterarum, quae Historiam Ord. S. Basilii M. illustrent*”) // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 3. Од. зб. 116. 85 арк.

11. Збірка протоколів генеральних капітул ЧСВВ за 1665–1772 рр. та список початку XIX ст. короткої історії боротьби чину з митрополитами у 1626–1698 рр. від Рафаїла Корсака до Йоакима Кушеліча // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 3. Од. зб. 801. 118 арк.

12. Збірник. 1648 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 3. Од. зб. 16. 211 арк.

13. Каманін І., Вітвіцька О. Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII в.в. (1566–1651). Київ : Друкарня Всеукр. Академії Наук, 1923. 29, 144 с. (Збірник Історично-філологічного відділу Української Академії Наук ; № 11).

14. Книга протоколів соборів Галицької провінції ЧСВВ 1802–1935 рр. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 3. Од. зб. 130. 193 арк.

15. Кольбух М. Монастирські збірки кириличних рукописних книг у фондах ЛННБ України ім. В. Стефаника. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія і сучасність* : доп. та повідомл. міжнар. наук. конф., Львів, 28–30 жовт. 2010 р. Львів, 2010. С. 360–367.

16. Кольбух М. Рукописна спадщина Добромильського монастиря у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника* : зб. наук. праць. Львів, 2024. Вип. 16 (32). С. 200–232. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2024-16\(32\)-10](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2024-16(32)-10)

17. Крижановський А. Василянські записки й листи про Коліївщину / До друку приладив Михайло Грушевський. *Записки Наукового товариства імени Шевченка*. Львів, 1904. Т. 57, кн. 1. С. 1–24.

18. Крижановський А. Причинки до історії роду Бибельських, зібрані арцибіскупом львівським Яном Прохніцьким / До друку приладив Михайло Грушевський. *Записки Наукового товариства імени Шевченка*. Львів, 1902. Т. 48, кн. IV. С. 2–12.

19. Крижановський А. Руська «кройника» з XVII в. *Записки Наукового товариства імени Шевченка*. Львів, 1904. Т. 62, кн. 4. С. 1–3.

20. Крип'якевич І. П. Літописи XVI–XVIII ст. в Галичині. *Історичні джерела та їх використання*. Київ, 1964. Вип. 1. С. 63–80.

21. Макет збірки документальних матеріалів до історії василіанських монастирів і їхніх керівних установ, підготовленого василіанським дослідником А. Крижановським // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 684. Оп. I. Спр. 1702. 95 арк.

22. Мицик Ю. Острозький літописець. *Острозька давнина: дослідження і матеріали*. Львів, 1993. Т. 1. С. 69–72.

23. Особова справа о. Аристарха (Андрія) Крижановського // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 684. Оп. I. Спр. 750. 15 арк.

24. Петрушевич А. С. Сводная Галицко-русская летопись съ 1600 по 1700 годъ. Львовъ, 1874. 700 с.

25. Філяс П. Хронологічний покажчик, скопійованих о. А. Крижановським документів // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 3. Од. зб. 116 б. 1 арк.

26. Хроніка Кристинопільського монастиря 1766–1779 рр. о. Корнилія Срочинського (“Dziejopis monasteru krystynopolskiego zakonu S. Bazylego Wielkiego, rozproczęty w r. 1766”) // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 3. Од. зб. 802. 176 арк.

27. Центральний державний історичний архів України, м. Львів : путівник / авт.-упоряд.: О. Гневишева, У. Єдлінська та ін. Львів ; Київ, 2001. 410 с.

References

1. Vavryk, M., o. (1974). Do postanania pershoi serii “Zapysok Chyna sv. Vasyliia Vel. (1924–1948)” [On creation of the first series of “Memoirs of the Order of St. Basil the Great (1924–1948)”]. *Analecta Ordinis S. Basilii Magni = Zapysky Chyna sv. Vasyliia Velykoho. Sektsiia II. Romae*, IX (XV), 1–4, pp. 1–18. [in Ukr.].

2. Hrushevskiy, M. (1905). Arystarkh Kryzhanovskiy. Nekroliog [Arystarkh Kryzhanovskiy Obituary]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*. Lviv, 68, VI, pp. 8–9 ; peredruk: Hrushevskiy M. (2005). *Tvory* :

u 50 t. Lviv : Svit, 7 : Seriia “Istorychni studii ta rozvidky (1900–1906)”, pp. 593–594, 717. [in Ukr.].

3. Hutsalenko, T. (1999). Biblioteka ta tsentralnyi vasylianskyi arkhiv u Lvovi [Library and Central Basilian Archive in Lviv]. *Rukopysna ukrainika u fondakh Lvivskoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanyka NAN Ukrainy ta problemy stvorennia informatsiinoho banku danykh: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. Lviv, 20–21 veres. 1996 r.* Lviv, pp. 128–149. [in Ukr.].

4. Hutsalenko, T. (2014), Kupczynskyi, O. (ed.). Biblioteki vasylianskykh monastyriiv [Libraries of Basilian monasteries]. *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka : entsyklopediia.* Lviv, 2 : Bibl.–Ves., pp. 77–84. [in Ukr.].

5. Dobirka pisen, virshiv, uryvkiv z monastyrskykh litopysiv, skladena A. Kryzhanovskym (“Miscelanea”) 1900 r. [A selection of songs, poems, and excerpts from monastery chronicles, compiled by A. Kryzhanovskiy (“Miscelanea”). 1900] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 684. Inventory I. File 1703. 12 fol. [in Pol., Ukr.].

6. Dometskyi, H. “Tsvichenie vsehdashneie monastyrskoje” 1683 r. [The monastic daily behaviour. 1683] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 3. Unit 1293. 32 fol. [in Ukr.].

7. Dukh, O. (2014). Vasyliiany v doslidzhenniakh Naukovoho tovarystva im. Shevchenka (Chyn sviatoho Vasyliia Velykoho, ChSVV) [Basilians in the research of the Shevchenko Scientific Society (Order of Saint Basil the Great, OSBM)]. *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka : entsyklopediia.* Lviv, 2 : Bibl.–Ves., pp. 506–513. [in Ukr.].

8. Ekzamenatsiina knyha kandydativ do novitsiatu Dobromylskoho monastyria, shcho mistyt personalni dani ta kvalifikatsiiu pretendentiv (“Liber Examinum Admittendorum ad Novitiatum Consinens Aspirantium Metricus et Idoncitatem Juxta ...”) [Examination book of candidates for the novitiate of the Dobromyl Monastery, containing personal data and qualifications of applicants (“Liber Examinum Admittendorum ad Novitiatum Consinens Aspirantium Metricus et Idoncitatem Juxta ...”). (1771, 9 serpnia – 1903 rr.) // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 3. Unit 426. 258 fol. [in Latin].

9. Zavediuk, D. (2009). Otets Damian Hryhorii Bohun, ChSVV – protoihumen Provintsii ottsiv vasyliian v Ukraini (1973–1987) [Father Damian Hryhorii Bohun, OSBM – Protohegumen of the Province of the Basilian Order in Ukraine (1973–1987)]. *Misionar : ukr. khrystyianskyi chasopys*, 1, pp. 24–28. [in Ukr.].

10. Zbirka dokumentiv z istorii Ruskoi provintsii ChSVV (“Monumenta Ord. S. Basilii M. Congregationis Ruthenae. Pars I : Collectio Aristarchi A. M. Krzyżanowski, Ord. S. B. M. 1899. Collectio Diversarum Litterarum, quae Historiam Ord. S. Basilii M. illustrant”) [Collection of documents on the history of the Ruthenian province of the OSBM (“Monumenta Ord. S. Basilii

M. Congregationis Ruthenae. Pars I. Collectio Aristarchi A. M. Krzyżanowski, Ord. S. B. M. 1899. Collectio Diversarum Litterarum, quae Historiam Ord. S. Basilii M. illustrant”) // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 3. Unit 116. 85 fol. [in Latin].

11. Zbirka protokoliv heneralnykh kapitul ChSVV za 1665–1772 rr. ta spy-sok pochatku XIX st. korotkoi istorii borotby chynu z mytropolytamy u 1626–1698 rr. vid Rafaila Korsaka do Yoakyma Kushelycha [Collection of minutes of the general chapters of the OSBM for 1665–1772 and a copy of the beginning of the 19th century on a short history of the struggle of the Order with the metropolitans in 1626–1698 starting from Rafail Korsak to Yoakym Kushelych] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 3. Unit 801. 118 fol. [in Latin].

12. Zbirnyk 1648 r. [Collection of 1648] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 3. Unit 16. 211 fol. [in Ukr.].

13. Kamanin, I. & Vitvitska, O. (1923). Vodiani znaky na paperi ukrainskykh dokumentiv XVI i XVII v.v. (1566–1651) [Watermarks on paper of Ukrainian documents of the 16th and 17th centuries (1566–1651)] Kyiv : Drukarnia Vseukr. Akademii Nauk. 29, 144 p. (Zbirnyk Istorychno-filolohichnoho viddilu Ukrainskoi Akademii Nauk ; 11). [in Ukr.].

14. Knyha protokoliv soboriv Halytskoi provintsii ChSVV 1802–1935 rr. [The book of minutes of the councils of the Galician province of the OSBM. 1802–1935] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 3. Unit 130. 193 pp. [in Latin, Ukr.].

15. Kolbukh, M. (2010). Monastyrski zbiryky kyrylychnykh rukopysnykh knyh u fondakh LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka [Monastic collections of Cyrillic handwritten books in the fonds of Vasyl Stefanyk Scientific Library in Lviv]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: istoriia i suchasnist* : dop. ta povidoml. mizhnar. nauk. konf., Lviv, 28–30 zhovt. 2010 r. Lviv, pp. 360–367. [in Ukr.].

16. Kolbukh, M. (2024). Rukopysna spadshchyna Dobromylskoho monastyria u fondakh Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy im. V. Stefanyka [The manuscript heritage of the Dobromyl Monastery in the fonds of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka* : zb. nauk. prats. Lviv, 16 (32), pp. 200–232. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2024-16\(32\)-10](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2024-16(32)-10) [in Ukr.].

17. Kryzhanovskiy, A. (1904). Vasylyianski zapysky y lysty pro Koliivshchynu [Basilian's notes and letters about the Koliivshchyna] / Do druku pry-ladyv Mykhailo Hrushevskiy. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka*. Lviv, 57, 1, pp. 1–24. [in Ukr.].

18. Kryzhanovskiy, A. (1902). Prychynky do istoriyi rodu Bybelskykh, zib-rani artsybiskupom l'vivskym Yanom Prokhnitskym [Notes on the history of the Bybelsky family, collected by Archbishop of Lviv Jan Prochnitskyi] / Do druku prylyadyv Mykhailo Hrushevskiy. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka*. Lviv, 48, IV, pp. 2–12. [in Ukr.].

19. Kryzhanovskiy, A. (1904). Ruska “kroinyka” z XVII v. [Ruthenian “chronicle” from the 17th century]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka*. Lviv, 62, 4, pp. 1–3. [in Ukr.].

20. Krypiakevych, I. P. (1964). Litopysy XVI–XVIII st. v Halychyni [Chronicles of the 16th–18th centuries in Galicia]. *Istorychni dzherela ta yikh vyko-rystannia*. Kyiv, 1, pp. 63–80. [in Ukr.].

21. Maket zbirnyka dokumentalnykh materialiv do istorii vasylianskykh monastyriiv i yikhnikh kerivnykh ustanov, pidhotovlenoho vasylianskym doslidnykom A. Kryzhanovskym [Layout of a collection of documentary materials on the history of Basilian monasteries and their governing institutions, prepared by Basilian researcher A. Kryzhanovskiy] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 684. Inventory I. File 1702. 95 fol. [in Latin].

22. Mytsyk, Yu. (1993). Ostrozkyi litopysets [The chronicler of Ostroh]. *Ostrozka davnyina: doslidzhennia i materialy*. Lviv, 1, pp. 69–72. [in Ukr.].

23. Osobova sprava o. Arystarkha (Andriia) Kryzhanovskoho [Personal file of Father Arystarkh (Andrii) Kryzhanovskiy] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 684. Inventory I. File 750. 15 fol. [in Ukr.].

24. Petrushevych, A. S. (1874). Svodnaia Halytsko-ruskaia litopys s 1600 po 1700 hod [The Unified Galician-Ruthenian Chronicle from 1600 to 1700]. Lvov, 700 p. [in Ukr.].

25. Filias, P. Khronolohichnyi pokazhchyk, skopiiiovanykh o. A. Kryzhanovskym dokumentiv [Chronological index of documents, copied by Father A. Kryzhanovskiy] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 3. Unit 116b. 1 fol. [in Latin, Ukr.].

26. Khronika Krystynopil'skoho monastyria 1766–1779 rr. o. Kornyliia Srochynskoho (“Dziejopis monasteru krystynopolskiego zakonu S. Bazylego Wielkiego, rozpoczęty w r. 1766”) [Chronicle of the Krystynopil Monastery 1766–1779 by Father Kornylii Srochynskiy] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 3. Unit 802. 176 fol. [in Pol., Latin, Ukr.].

27. Hnievysheva, O. & Yedlinska, U. (2001, et. al. comp.). Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv. Putivnyk [Central State Historical Archives of Ukraine, Lviv. Guidebook]. Lviv; Kyiv, 410 p. [in Ukr.].

Mariia Kolbukh, Candidate of Historical Sciences, Scientific Researcher, Manuscript Department, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Arystarkh Kryzhanovskiy – Researcher of the Manuscript Heritage of the Basilian Monasteries

The life path and scientific activities of Rev. Arystarkh Kryzhanovskiy (December 10, 1877 – November 11, 1905), hieromonk of the Basilian monasteries in Dobromyl, and since 1902 – in Krekhiv, and of St. Onuphrius in Lviv, historian, and archeographer, are revealed based on available archival documents and printed works. The stages of his scientific work, which began with an interest in history, are analyzed – from the search, discovery, copying of the monastic archival sources of Halychyna to the compilation of manuscript collections' series on the history of the Order of St. Basil the Great titled "Monumenta Ord. S. Basilii M. congregationis ruthenae [...] Collectio Aristarchi A. M. Kryzhanowski, Ord. S. B. M." ("Monuments of the Order of St. Basil the Great of the Ruthenian Congregation. Collection of Aristarchus A. M. Kryzhanowski, O. S. B. M.").

His cooperation with the Shevchenko Scientific Society in Lviv is noted, in particular publication of valuable documents on the history of Ukraine from monastic libraries and archives in its "Memoirs". He published there the archeographic article "Ruthenian 'chronicle' from the 17th century" (1904) and planned to publish archeographic descriptions of manuscripts of the library of St. Onuphrius monastery in Lviv. Due to his short life A. Kryzhanovskiy was unable to fully realize his scientific ideas, his life position was continued by his brothers in the Order, who developed his scientific endeavors.

Keywords: Arystarkh Kryzhanovskiy, hieromonk, Order of St. Basil the Great, History of Ukraine.